

фашысты далей – рэшткі спаленых ім машын (М. Лынькоў). Страціўшы значэнне дадатковага паведамлення (значэнне далучальнасці), такія прэдыкатыўныя часткі лёгка ператвараюцца ў пабочныя або ўстаўныя сказы.

Форма і значэнні складаных сказаў з далучальнымі адносінамі, розныя сродкі сувязі (полісіндэтычныя і асіндэтычныя) прэдыкатыўных частак садзейнічаюць актыўнаму выкарыстанню названых адзінак у якасці асобных стылістычных фігур для адлюстравання шматлікіх з’яў і падзей аб’ектыўнай рэчаіснасці. Вялікія магчымасці выбару той або іншай фігуры, звязаныя з разнастайнасцю структурных тыпаў складанага сказа, рэалізуюцца ва ўмовах канкрэтнага кантэксту і вызначаюцца яго семантыка-сінтаксічнымі і функцыянальна-стылістычнымі асаблівасцямі.

(Прыводзіцца па: *Бурак, Л.І. Сінтаксічныя асаблівасці складанага сказа / Л.І. Бурак // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 1980. – № 1. – С. 27–31.*)

Н.І. Гілевіч

КЛЮЧАВЫЯ ВОБРАЗЫ-МАТЫВЫ Ў СТРУКТУРЫ РАМАНА ЯНКІ БРЫЛЯ “ПТУШКІ І ГНЁЗДЫ”

Раман “Птушкі і гнёзды” (1964) мае ў творчай эвалюцыі Янкі Брыля адметнае значэнне. У гэтым творы аўтар адступіў ад традыцыйнага эпічнага сюжэта, звыклых рамкі якога абмяжоўвалі лірызм пісьменніка. Стылёвыя пошукі далі арыгінальны сінтэз эпічнага з лірыка-псіхалагічным. У беларускай літаратуры раман успрымаўся як наватарская з’ява, незвычайная для традыцыйна-рэалістычнай прозы тых гадоў (актуалізацыя суб’ектыўнага пачатку, адмаўленне ад храналагічнай кампазіцыі і сістэмнай паслядоўнасці, асацыятыўная сувязь падзей).

У мастацкай структуры рамана важную ролю адыгрываюць ключавыя словы, моўныя лейтматывы, ужыванне якіх у тэксце набывае ўстойлівы характар. Як правіла, яны абазначаюць вузлавыя паняцці і актуалізуюць канцэпт твора, яго ідэйна-тэматычную накіраванасць. Як трапна заўважыў Л. Лявонаў, такія словы выконваюць у творы ролю “скразных бэлек у доме”, дзе кожная бэлька ўзмацняе яго канструкцыю.

У рамане “Птушкі і гнёзды” сканцэнтраваны многія ключавыя словы, характэрныя для ўсёй творчасці пісьменніка, напрыклад, асацыятыўны рад: **Маці – Радзіма – Народ – Мова – Песня**.

Вобраз **Маці** – скразны ў творчасці Брыля. Ён набывае глыбокае мастацкае абагульненне ў рамане. Высока і недасягальна над усім, што давялося перажыць галоўнаму герою, “*ішоў з ім вобраз яго заплаканай маці*”. Успаміны пра маці, зварот героя да маці, матчыны ўспаміны-ўстаўкі займаюць у тэксце звыш 50 старонак. Шчырай споведдзю Руневіча-сына паўстаюць у рамане лірычныя звароты да маці, якая для яго з’яўляецца маральнай апорай, мерай чалавечнасці, справядлівасці, народнай мудрасці. (“*Я прыйду, дарагая, я ўсе ж такі калі-небудзь прыйду*”; “*Ты верыш там, што недзе я жыў і не загіну. А я упэўнены, маці, што вярнуся туды, дзе мой народ, і зраблю для яго, а праз яго для ўсіх людзей усе, што змагу*”). Абагульнены вобраз **Маці** вырастае ў рамане да сімвала мацярынскай

любві і высакародства, да сімвала *Радзімы*, і гэтым яго значэннем раскрываецца ідэйны змест твора.

Для абзначэння паняцця *радзіма* ў рамане ўжываецца цэлая гронка кантэкстуальных сінанімічных назваў: *радзіма – бацькаўшчына; родная краіна – родныя мясціны – родны свет – родная зямля – родная прыгажосць – далёкае, роднае; дом – родны дом; гняздо – роднае гняздо; вырай*. Апошнія два словы маюць сімвалічнае значэнне макраобраза твора. Глыбокі сімвалічны змест іх закладзены ўжо ў самім загалюку (“Птушкі і гнёзды”), а таксама ў назвах частак рамана (“Сцюдзены вырай”, “Гнёзды за дымам”) і эпілогу. Яны акцэнтуюць канцэпт твора, узмацняюць звязнасць і сістэмнасць тэксту. Міжволі прыгадваюцца крылатыя словы Ф. Скарыны да біблейскай кнігі “Эсфір”.

Патрыятычная ідэя ў структуры рамана рэалізуецца таксама праз адносіны галоўнага героя і да такіх паняццяў, як *народ, мова, песня*, аб чым сведчаць адпаведныя моўныя лейтматывы **Народ** (“Праз свой народ да чалавецтва”, “Дзе твой народ?”), **Мова** (“родная мова”, “роднае слова”, “бясконца, дзіўна жывучае, па-народнаму невычэрпна багатая мова”). Што датычыць ключавага слова **Песня**, то яно ў рамане мае шмат аспектаў. Па-першае, яно сведчыць, што абранніцай душы Руневіча была *песня* – адзнака яго высокай культуры і інтэлектуальнасці; па-другое, яно сцвярджае вялікую таямнічую сілу *песні*, якая дала чалавеку моцы не паддацца знішчальнай сіле фашызму; па-трэцяе, яно падкрэслівае неўміручасць і веліч духоўнага, маральнага і эстэтычнага багацця народа ўвогуле (“народная песня”, “матчына песня”, “жніўная песня”, “далёкая родная музыка слоў”, “песня-малітва”, “гімн мацярынству”, “песня вялікай журбы і смутку”). Не выпадкова ў рамане даецца лірычны зварот Руневіча да *песні*, якая “вышэй за ўсе войны”.

Вобразы-тэмы **Маці – Радзімы – Народа – Мовы – Песні** выйшлі ў рамане за межы суб’ектыўна-асабістага і дасягнулі агульначалавечага ідэалу. Яны маюць глыбокую мастацка-эстэтычную архетыпічную аснову (у іх праглядаюцца універсальныя і рэгіянальныя архетыпы) і з’яўляюцца вызначальным складнікам нацыянальнай ідэі.

(Прыводзіцца па: *Гілевіч, Ніна*. Ключавыя вобразы-матывы ў структуры рамана **Янкі Брыля “Птушкі і гнёзды” / Ніна Гілевіч // Таямніцы роднага слова: 3 назіранняў над мовай і стылем твораў беларускай мастацкай літаратуры / Ніна Гілевіч. – Мінск: Про Хрысто, 2006. – С. 58–60.**)

Я.М. Камароўскі

ЯКУБ КОЛАС І НЕКАТОРЫЯ ПЫТАННІ КУЛЬТУРЫ РОДНАЙ МОВЫ

1. Роля пісьменніка ў гісторыі літаратурнай мовы вызначаецца, як вядома, тым, што новае ён унёс у самыя прынцыпы і спосабы літаратурнага асваення ўсіх багаццяў агульнанароднай мовы, наколькі ён расшырыў межы літаратурнай мовы і ўзбагаціў яе новымі сродкамі, пачэрпнутымі з народных гаворак.

2. Моватворчая дзейнасць Якуба Коласа шматгранная, рознабаковая. Народны пісьменнік уводзіў у літаратурны ўжытак самыя разнастайныя пласты агульнабеларускай лексікі і фразеалогіі, значна расшырыў семантычны змест шматлікіх лексем, шырока выкарыстоўваў найбольш тыповыя для беларускай